

ΤΑ ΝΗΣΙΩΤΙΚΑ ΜΙΚΡΟΚΡΑΤΗ

© Απόσπασμα από το βιβλίο: [Γιάννης Ρέντζος](#) *Ανθρωπογεωγραφία*

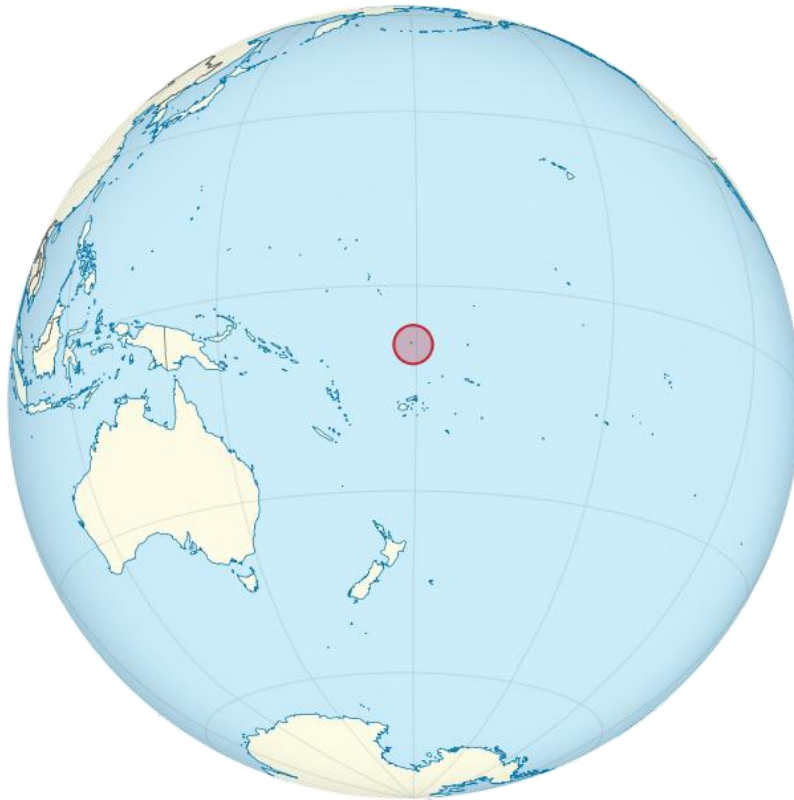
Από την πλεονεκτική θέση ενός μεγάλου κράτους, το «μικρό κράτος» δηλαδή η μικρή χώρα με την πολιτική της οργάνωση φαίνεται ακόμη μικρότερο από ό,τι είναι στην πραγματικότητα και πολύ συχνά διαγράφεται ως αμελητέο. Ας θυμηθούμε ότι η Κοινωνία των Εθνών είχε αποφασίσει γύρω στα 1920, ότι τα κράτη που χαρακτήριζε «λιλιπούτεια» δεν μπορούσαν να γίνουν πλήρη μέλη της. Σήμερα, η διεθνής κοινότητα βλέπει τα μικρά κράτη όλο και πιο καθαρά. Τη δεκαετία του 1960, ένα κράτος εθεωρείτο μικρό όταν είχε πληθυσμό λιγότερο από πέντε, ακόμα και δέκα ή δεκαπέντε, εκατομμύρια κατοίκους. Παρ' όλα αυτά, προς το τέλος της δεκαετίας, τα κράτη με μικρότερο πληθυσμό είχαν μπει στο δρόμο προς την ανεξαρτησία. Η Κύπρος –πρώην βρετανική αποικία– είχε ήδη αποτελέσει, λόγω της γεωπολιτικής της ιδιαιτερότητας, μια από τα πρώτες χαρακτηριστικές περιπτώσεις (1959) και οπωσδήποτε η διαδικασία του σχηματισμού των μικροκρατών συνδέεται ιδιαίτερα με τις πρώην βρετανικές αποικίες και τις αμερικανικές κτήσεις, σε αντίθεση με τις γαλλικές αποικίες που έγιναν [υπερπόντιοι νομοί](#) του γαλλικού κράτους.

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑ ΜΙΚΡΟΚΡΑΤΟΣ;

Λέγεται ότι για να μάθουμε τι είναι ένα μικροκράτος πρέπει να ξέρουμε με ακρίβεια τι είναι «μικρό» και τι είναι «κράτος». Και μάλιστα, όσο ακριβέστερος είναι ο ορισμός του κράτους από πλευρά γεωγραφική, κοινωνική και συγκεκριμένου στόχου, τόσο περισσότερο φαίνεται να αποκλίνει από την κοινή αντίληψη περί κράτους. Το Ίδρυμα των Ηνωμένων Εθνών για την Κατάρτιση και την Έρευνα ([UNITAR](#)) εργάστηκε για να βρει τα κριτήρια για τον ορισμό των μικρών κρατών και η πρώτη του επιλογή ήταν το κριτήριο του πληθυσμού. Δηλώνοντας ότι αυτό ήταν αυθαίρετο και όχι αυστηρός κανόνας, καθόρισε το όριο στους ένα εκατομμύριο κάτοικους. Τη δεκαετία του 1970, πολλά κράτη που ο πληθυσμός τους ήταν αρκετά μικρότερος από το όριο του ενός εκατομμυρίου έγιναν μέλη είτε των Ηνωμένων Εθνών –που ιδρύθηκαν με βάση την αρχή της κυριαρχικής ισότητας όλων των μελών τους– είτε των ειδικών οργανισμών τους.

Δυστυχώς, δεν αρκεί να είναι κάποιος μόνο μέλος. Χρειάζεται να είναι παρών και να κάνει τις απόψεις του γνωστές, ιδιαίτερα σε μεγάλες διεθνείς διασκέψεις κι αυτό απαιτεί πόρους, ανθρώπινους και οικονομικούς. Εξάλλου υποστηρίζεται ότι με τον πληθωρικό πολλαπλασιασμό και την είσοδο των νεοκρατών στον ΟΗΕ, αυτός εξασθενεί. Μια πολυεθνική εταιρεία θα μπορούσε να εξαγοράσει την ψήφο τους. Ωστόσο πολλοί διεθνείς οργανισμοί έχουν αντιληφθεί πόσο σημαντικό είναι να διευκολύνουν τη συμμετοχή των μικρών κρατών στη συναυλία των εθνών. Το 1983, οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων της Βρετανικής Κοινοπολιτείας έθεσαν το θέμα της ευπάθειας των μικρών κρατών –πολυάριθμων στις γραμμές τους– και ζήτησαν να μελετηθούν οι ειδικές ανάγκες τους. Το έργο ανατέθηκε σε

μια συμβουλευτική ομάδα που υπέβαλε την έκθεσή της το 1985. Το κριτήριο που επέλεξε η ομάδα αυτή ήταν το ίδιο με της UNITAR, δηλαδή πληθυσμός μικρότερος από ένα εκατομμύριο κατοίκους. Επίσης το 1983, μια ομάδα εμπειρογνομόνων από τις αδέσμευτες χώρες επέλεξε ως κριτήριο για τις μικρές αναπτυσσόμενες νησιωτικές χώρες πληθυσμό, στις περισσότερες περιπτώσεις, κατώτερο από 400.000 κατοίκους και σπανίως υψηλότερο του ενός εκατομμυρίου, σε συνδυασμό με έκταση μικρότερη από 700 km² και συνήθως όχι μεγαλύτερη από 4.000 km².

Εικ.: Ο κόσμος γύρω από το Τουβάλου

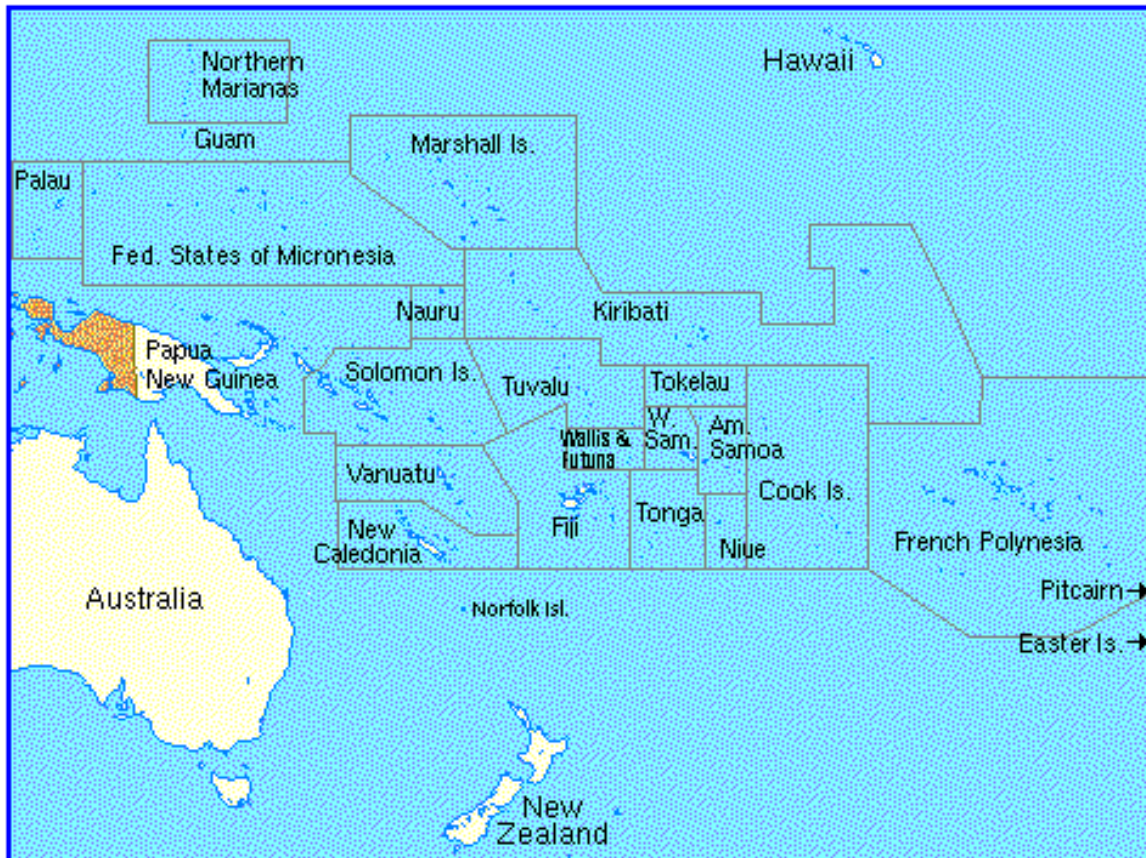
Σε μια φάση ερευνών η Δημογραφική Επετηρίδα των Ηνωμένων Εθνών περιέλαβε 49 περιοχές διαφόρων πολιτικών καθεστώτων, με πληθυσμό μικρότερο από 200.000 κατοίκους και 64 περιοχές με έκταση μικρότερη από 5.000 km². Στην τελευταία αυτή κατηγορία όλα, εκτός από 9, είναι νησιωτικά κράτη. Καμία ηπειρωτική αναπτυσσόμενη χώρα δεν καλύπτει και τα δύο κριτήρια των αδεσμεύτων. Από την άλλη πλευρά, πέντε αναπτυγμένες ηπειρωτικές χώρες ικανοποιούν την απαίτηση αυτή: η Ανδόρα, η Αγία Έδρα (Βατικανό), το Λιχτενστάιν, το Μονακό και ο Άγιος Μαρίνος. Η Αγία Έδρα, με έκταση 44 ha (1 ha = 1 εκτάριο = 10 στρέμματα) και 1.000 κατοίκους είναι το μικρότερο κράτος του κόσμου. Οι μικρότερες αναπτυσσόμενες χώρες με ηπειρωτικά σύνορα είναι σε πληθυσμό η [Μπελίζε](#) (300.000 κάτοικοι 22.965 km²) και σε μέγεθος το [Μπρούνεϊ](#) (5.765 km² και 388.190 κάτοικοι). Σε τελευταία ανάλυση, αν χρησιμοποιηθεί το διπλό κριτήριο του πληθυσμού και της έκτασης, οι μικρότερες αναπτυσσόμενες χώρες είναι όλες νησιά.

ΜΙΚΡΟΚΡΑΤΟΣ: ΚΑΛΟ Ή ΚΑΚΟ;

Ο Αριστοτέλης όρισε το κράτος (δηλαδή τη χώρα, τον πολιτικό οργανωμένο χώρο) ως οντότητα, που ένας άνθρωπος μπορεί να αγκαλιάσει με το βλέμμα του. Το μικρό και το μεγάλο θεωρούνται εξάλλου μόνο νοητικές κατηγορίες. Τις τελευταίες δεκαετίες, μέσα στο πλαίσιο αυτοκριτικής του βιομηχανικού κόσμου, πολλοί οδηγήθηκαν να δεχτούν ότι [SMALL IS BEAUTIFUL](#) – για να θυμηθούμε το γνωστό βιβλίο του E.F. Schumacher.

Στην περίπτωση των νησιωτικών μικροκρατών το μικρό και το μεγάλο συγχέονται!

- Οι Μαλδίβες, στον Ινδικό Ωκεανό, αποτελούνται από 1200 περίπου νησιά, από τα οποία κατοικούνται 200, σε 19 απόλες που εκτείνονται σε 800 km.
- Οι Σεϋχέλλες, επίσης στον Ινδικό Ωκεανό, αποτελούνται από 100 ηφαιστειογενή και κοραλλιογενή νησιά που αναπτύσσονται σε 1000 km.
- Στον Ειρηνικό Ωκεανό, τα 33 νησιά που αποτελούν το Κιριμπάτι είναι σκορπισμένα σε έκταση 3,5 εκτμ. km².

Εικ.: ΩΚΕΑΝΙΑ

ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΤΙΚΩΝ ΜΙΚΡΟΚΡΑΤΩΝ ΑΝΑΛΟΓΑ ΜΕ ΤΟΝ ΠΛΗΘΥΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΠΟΣΤΑΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	ΑΠΟΣΤΑΣΗ		
	< 500 km	500 - 1500 km	> 1500 km
> 1 εκτμ.	Σρι Λάνκα Κούβα Σιγκαπούρη Τρινιντάντ+Τομπ.	Ινδονησία Μαδαγασκάρη Παπούα-Ν.Γουινέα Ταϊμική Πουέρτο Ρίκο	
150.000 - 1 εκτμ.	Κομόρες Μπαχάμες Κύπρος Μάλτα Μπαχρέιν	Πρ. Ακρωτήριο Μαδδίβες Μπαρμπάντος	Σαμόα Ν.Σοδομώντα Φίτζι Μαουρίκιους
15 000 - 150 000	Σάο Τομέ + Πρίνσι.	Ντομινικά Γρενάδα Αντίγουα + Μπαρμπ. Αγ.Κιτς - Νέβις Αγ.Βικέντιος+Γρενα- δίνες Νησιά Καϋμάν Σεϋχέλλες Βερμούδα Νέα Καληδονία (Γ.) Αμερ. Παρθένοι Ν.	Κιριμπάτι Τόγκα Βανουάτου Νησιά Κουκ Αμερικανικές Σαμόα Γαλλική Πολυνησία Γκούαμ (ΗΠΑ)
<15.000		Αγκίδα Τερκς + Κάικος Βρετ. Παρθένοι Ν. Φόκλαντ Μοντσερά	Άσενσιόν Αγία Ελένη Τοκελάου Τουβαλού Νιούε Πίτκαιρν Ουάλλις+Φουτούνα Ν. Χρην. Ναουρού

Εξάλλου και οι αποστάσεις των νησιωτικών αυτών συμπλεγμάτων από την εγγύτερη ήπειρο είναι εκπληκτικές. Συνήθως συσχετίζουν πληθυσμό και απόσταση, ώστε να φανεί καλύτερα η κατάσταση. Ας δούμε:

- Τα γνωστά νησιά. όπως η Κούβα, η Σιγκαπούρη και η Σρι Λάνκα έχουν πληθυσμό μεγαλύτερο από ένα εκατομμύριο και βρίσκονται σε απόσταση μικρότερη από 500 km από τις αντίστοιχες ακτές. Εξίσου κοντά είναι η Κύπρος, η Μάλτα και οι Μπαχάμες, αν και μικρότερες σε πληθυσμό.
- Νησιά όπως οι Σεϋχέλλες, η Βερμούδα και η Νέα Καληδονία βρίσκονται σε αποστάσεις 500-1500 km και έχουν πληθυσμό στην κλίμακα μερικών δεκάδων χιλιάδων κατοίκων.
- Τέλος, μερικές μόνον χιλιάδες κατοίκους έχουν τα νησιά [Νιούε](#) (3.500), Αγ. Ελένη και Τουβάλου, ενώ η απόστασή τους από τις αντίστοιχες ηπειρωτικές ακτές είναι μεγαλύτερη από 1500 km.

Αυτά τα στοιχεία, όσο και αν πείθουν για την ποικιλία του νησιωτικού σύμπαντος, δεν μπορούν ωστόσο να αποτρέψουν τους κινδύνους οικονομικής στασιμότητας. Όλα τα νησιωτικά μικροκράτη αντιμετωπίζουν βασικά τις ίδιες δυσκολίες από πλευράς ανάπτυξης:

- Δυσοικονομίες κλίμακας, με αποτελέσματα που επιδρούν κατά τρόπο εκθετικά δυσμενή όσο αυξάνει η απομόνωση και ο νησιωτικός χαρακτήρας.
- Εξάρτηση από ελάχιστα τροπικά αγροτικά προϊόντα (όπως συνήθως ζάχαρη, Μπανάνες και άλλα φρούτα, κόπρα) με μικρά περιθώρια διακανονισμών των όρων εμπορίου, υπέρ τους.
- Απόσταση από τις αγορές, με αποτέλεσμα υψηλό εξωτερικό αλλά και εσωτερικό μεταφορικά έξοδα και αναγκαστικές μεταφορτώσεις.
- Σοβαρά προβλήματα του ισοζυγίου πληρωμών, λόγω των λίγων εξαγωγών και των πολλών εισαγωγών (τροφές, ενέργεια).
- Μικρό εύρος ειδικοτήτων μεταξύ των εργαζομένων.
- Εξάρτηση από μια ή λίγες μεγάλες εταιρίες, συνήθως ξένες, που συνεργάζονται με τη νησιωτική εθνική οικονομία με προνομιακή σχέση
- Περιορισμένη πρόσβαση στις κεφαλαιαγορές και μεγάλη εξάρτηση από τη βοήθεια των διεθνών οργάνων και οργανισμών.
- Μεγάλες πιθανότητες φυσικών καταστροφών. όπως οι τροπικοί κυκλώνες, με δυσμενή αποτελέσματα μεγάλης διάρκειας.
- Εξαιρετικά εύθραυστη οικολογική κατάσταση και πολύ τρωτό φυσικό περιβάλλον χαρακτηριζόμενο από μικρή γενετική ποικιλία.

Τα στοιχεία αυτά, συνδεδεμένα με τα λεπτομερή δεδομένα που αφορούν το κάθε επιμέρους νησιωτικό κράτος ή σύμπλεγμα οδηγούν στη διατύπωση κανόνων ή απλώς κριτηρίων για την επιβιωσιμότητα της νησιωτικής οικονομίας.

ΜΟΡΦΕΣ ΕΠΙΒΙΩΣΗΣ

Είναι φανερό ότι η ισορροπία των νησιωτικών κοινωνιών είναι αποτέλεσμα μόνιμης έντασης ανάμεσα στη διεκδίκηση της ιδιογένειάς τους («ταυτότητα») και στην ανάγκη να ενταχθούν σ' ένα δίκτυο εξωτερικών σχέσεων. Αυτό είναι εξίσου εμφανές στην πολιτιστική, πολιτική και οικονομική σφαίρα. Τα νησιά μπορεί να είναι απομακρυσμένα, αλλά δείχνουν εκπληκτική δεκτικότητα στον υπόλοιπο κόσμο. Η οικονομική παραγωγή των μικρών νησιωτικών κρατών είναι συνήθως πολύ εξειδικευμένη και κυρίως προσανατολίζεται προς την εξαγωγή. Επειδή τα εγχώρια προϊόντα εξάγονται, η εγχώρια κατανάλωση ικανοποιείται κυρίως από τις εισαγωγές. Οι ίδιες οι εξαγωγές συμπεριλαμβάνουν εισαγωγές σε κάθε στάδιο της παραγωγής: εξοπλισμός, ενδιάμεσα προϊόντα και τραπεζικές πιστώσεις. Σε πολλές περιπτώσεις, ακόμη και τα μηχανήματα πρέπει να σταλούν στο εξωτερικό για επισκευή.

Δεν είναι υπερβολή ότι για πολλά μικρά κράτη ο εξωτερικός τομέας αντιπροσωπεύει ολόκληρη την οικονομία. Υπάρχει βέβαια, ένας εσωτερικός τομέας, αλλά περιορίζεται στο ρόλο του διαχειριστή: παρέχει υπηρεσίες και καταναλωτικά αγαθά που είναι απαραίτητα για τον πληθυσμό ή χρήσιμα για τις παραγωγικές δραστηριότητες; Δε θα μπορούσε να εξακολουθήσει να υπάρχει αν δεν ενισχυόταν από τα έσοδα από τις εξαγωγές ή το εισόδημα των εργαζομένων στον εξωτερικό τομέα. Οι εξαγωγές αυτές μπορεί να είναι γεωργικά προϊόντα (ο κοκοφοίνικες που φαίνονται τόσο χαριτωμένοι στα τουριστικά διαφημιστικά φυλλάδια παράγουν και λάδι και κόπρα), βιομηχανικά προϊόντα (ο Μαυρίκιος, νησί που παράγει ζάχαρη, έχει γίνει από τα κυριότερα διεθνή κέντρα της πλεκτοβιομηχανίας) ή υπηρεσίες (τράπεζες στις Μπαχάμες ή ασφάλειες στις Βερμούδες). Μερικές χώρες εξάγουν ακόμη και [γραμματοσήμα: στο Τουβάλου](#). η πώλησή τους επαρκεί για να καλύψει τις δημόσιες δαπάνες.

Πολλές νησιωτικές χώρες εξάγουν επίσης εργατικό δυναμικό. Είναι πολύ συνηθισμένο να ακούμε τους ανθρώπους να λένε, στα μικρά νησιά, ότι

«περισσότεροι νησιώτες βρίσκονται στο εξωτερικό παρά στο νησί». Για παράδειγμα, την εποχή της απογραφής του 1981 στο Νιουέ αποκαλύφθηκε ότι 5.091 νησιώτες ζούσαν στη Νέα Ζηλανδία ενώ μόνο 3.278 στο ίδιο το Νιουέ. Τα αγαθά που στέλνουν στην πατρίδα οι μετανάστες μπορούν επίσης να παίξουν σημαντικό ρόλο στην οικονομία. Οι αφανείς αυτές εισροές («άδηλοι πόροι») στο [Πράσινο Ακρωτήριο](#), για παράδειγμα, αντιπροσωπεύουν περισσότερο από το δεκαπλάσιο του ύψους των εξαγωγών!

Οι μικρές νησιωτικές χώρες είναι ιδιαίτερα ευαίσθητες στις διακυμάνσεις, τις οποίες δεν ελέγχουν με κανένα τρόπο αλλά στις οποίες είναι αναγκασμένες να προσαρμοστούν. Για παράδειγμα, μια πολύ μικρή αλλαγή στη γεωργική πολιτική, ή μια ζωνή προστατευτική κίνηση σ' ένα συγκεκριμένο τομέα μιας αναπτυσσόμενης χώρας ή μια διεθνής συμφωνία που έχουν διαπραγματευτεί μεγάλα κράτη, μπορούν να γονατίσουν την οικονομία ενός μικρού νησιωτικού κράτους. Ένα τέτοιο κράτος δε θα έχει τότε άλλη επιλογή παρά να επιδιώξει την εύνοια των μεγάλων κρατών και προπαντός να γίνει «ορατό».

Για παράδειγμα, το 1980, η [Δημοκρατία των Μαλδιβών](#), μια μικρή χώρα με 400.000 κατοίκους που κατατάσσεται στην κατηγορία των λιγότερων αναπτυσσόμενων χωρών, πέτυχε, όχι χωρίς δυσκολία, να αποκτήσει ένα μικρό εργοστάσιο πλεκτών μάλλινων ενδυμάτων. Το 1982, εξήγαγε 40.000 δωδεκάδες πλεκτά ενδύματα σε μια μεγάλη χώρα. Τον επόμενο χρόνο, η τελευταία επέβαλε ποσόστωση 25.000 δωδεκάδων, αν και το εργοστάσιο είχε ήδη πάρει παραγγελίες τρεις ή τέσσερις φορές μεγαλύτερες σε ποσότητα. Η Δημοκρατία των Μαλδιβών στράφηκε τότε στη [GATT](#) (ή ΓΣΔΕ, Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου, όργανο του ΟΗΕ), όπου είχε προσχωρήσει μόλις τότε για την περίπτωση. Τα έξοδα της συμμετοχής στις διαπραγματεύσεις στη Γενεύη και στην Ουάσιγκτον κινδύνευαν να υπερβούν τα αναμενόμενα κέρδη, αλλά πως αλλιώς μπορούσε η μικροσκοπική αυτή χώρα να ακουστεί από τη διεθνή κοινότητα;

Η ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥΣ

Τα ΗΕ και οι ειδικοί οργανισμοί τους έχουν ζωτική σημασία για τα μικρά κράτη. Πρέπει να το τονίζουμε αυτό σε μια εποχή όπου αποτελούν στόχο της κριτικής. Τέτοιοι οργανισμοί, όπου οι μικροί μπορούν να μετέχουν στο διάλογο ισότιμα με τους μεγάλους, παρέχουν πλεονεκτήματα και στις δύο πλευρές. Ο ιδρυτικός ρόλος της Μάλτας και το ενεργό μέρος που έλαβαν τα νησιά Φίτζι στη [Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας](#) δείχνει πώς μπορούν να συμβάλουν οι μικρές χώρες στη διεθνή κοινότητα.

Πρέπει να προσέχουμε την υπερβολή ότι τάχα οι διεθνείς οργανισμοί μπορούν να εξασφαλίσουν απόλυτες εγγυήσεις στις μικρές χώρες. Η μόνη έκταση γης που κονιορτοποιήθηκε κυριολεκτικά από πυρηνικά όπλα είναι ένα νησάκι στην [ατόλη Μπικίνι](#) που ανήκει σε μια περιοχή του Ειρηνικού υπό την κηδεμονία των Ηνωμένων Εθνών. Καταστράφηκε εντελώς το 1960 από μια πυρηνική δοκιμή που διεξήγαγε η κηδεμονεύουσα αρχή (οι ΗΠΑ). Επιπλέον, η παραμονή

δυνάμεων των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο από το 1964 δεν εμπόδισε τη διχοτόμηση του νησιού το 1975.

Είναι γεγονός ότι το πρόβλημα της αποτελεσματικής συμμετοχής των μικρών κρατών στους διεθνείς θεσμούς εξακολουθεί να παραμένει άλυτο. Το οικονομικό κόστος είναι υψηλό. Η καλή θέληση μπορεί να βοηθήσει στην ελάφρυνση του βάρους: από το 1983, η Αυστραλία επιχορηγεί ένα γραφείο που το μοιράζονται οι αποστολές στα Ηνωμένα Έθνη των Μαλδιβών, των Νησιών του Σολομώντος, του Βανουάτου και της Δυτικής Σαμόας. Οι μόνιμες αποστολές της Δομνίκας και της Αγίας Λουκίας μοιράζονται επίσης τα γραφεία τους. Τα ανθρώπινα εμπόδια, ωστόσο, είναι εξίσου σημαντικά. Μια χώρα με μικρό πληθυσμό, η οποία έχει εξ ορισμού πολύ μικρό αριθμό αξιωματούχων, δυσκολεύεται να τους αποστείλει να την εκπροσωπήσουν στο εξωτερικό, όταν είναι αναγκασμένη να δώσει άλλη προτεραιότητα στη διαχείριση των κρατικών υποθέσεων. Για κάποιο διάστημα, τις μικρές νησιωτικές χώρες εκπροσωπούσαν, όποτε χρειαζόταν, οι διπλωμάτες χωρών φιλικά διακείμενων προς αυτές. Σήμερα, όμως, οι χώρες αυτές φαίνονται λιγότερο διατεθειμένες να καταφύγουν σ' αυτή τη λύση.

Τα κράτη που γίνονται μέλη της Ουνέσκο είναι κι αυτά όλο και πιο μικρά. Ο μέσος πληθυσμός των πρώτων 16 κρατών μελών το 1946 ήταν, την εποχή εκείνη, 69 εκατομμύρια κάτοικοι (11,5 εκατομμύρια αν αφαιρέσουμε την Κίνα και την Ινδία). Ο μέσος πληθυσμός των 16 κρατών μελών που προσχώρησαν μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1980 και των συνδεδεμένων μελών ήταν 769.000 κάτοικοι. Πρόκειται για πολύ σημαντική τάση. Η κοινή δράση και οι πολυμερείς διαπραγματεύσεις είναι ιδιαίτερα χρήσιμες για τα μικρά κράτη στις προσπάθειές τους να διεισδύσουν στη διεθνή τάξη. Παρομοίως, οι διεθνείς οργανισμοί είναι ένα χρήσιμο μέσο με το οποίο τα μεγάλα κράτη μπορούν να ακούσουν τι έχουν να πουν τα μικρά και ευάλωτα. Έτσι ώστε να μπορούν όλα να εργάζονται από κοινού για να οικοδομήσουν μια ασφαλέστερη σταθερότερη και δικαιότερη διεθνή τάξη.

ΠΗΓΕΣ

Ελληνική έκδοση του [Courrier της Unesco](#), Δεκ. 1986, όπου προστέθηκαν στοιχεία από τα βιβλία:

- 1) Edward Dommen and Philippe Hein (Ed.), [States, Microstates and Islands](#), Croom Helm, 1985
- 2) Yves Lacoste, [Questions de Géopolitique](#), Le livre de poche, 1988.